

slobodno vreme i kulturne potrebe mladih

Ljubiša despotović

Fenomen slobodnog vremena, kao i ono što ga ispunjava, nije pojava skorijeg datuma. I sadržinski i formalno on se menjao tokom istorije, da bi s razvojem građanskog društva i kapitalističkog načina proizvodnje (koji do krajnjih konsekvenci zaoštava suprotnost i podeljenost ukupnog vremena na tzv. radno i slobodno vreme) ono postalo realan problem i predmet interesovanja kako teorije tako i empirijskih istraživanja. Posebno izražen interes sociologije i socijalne psihologije (pre svega), poklapa se sa intenzivnijim razvojem sredstava masovnog komuniciranja i njemu svojstvene organizacije života i kulture velikog broja ljudi.

Sagledavanjem odnosa mladih prema slobodnom vremenu, te obimu, načinu i karakteru njegovog ispunjenja, spustićemo se u samu srž (bit) predmeta našeg interesovanja. Određujući slobodno vreme kao vreme izvan radno-angažovanog vremena (pod radno-angažovanim vremenom podrazumevamo vreme u kome čovek sopstvenim radom obezbeđuje izvore i sredstva vlastite egzistencije), vreme koje čoveku ostaje da se: obrazuje, informiše, zabavlja, rekreira, odmara, jednom rečju bavi sobom, sopstvenim problemima, potrebama, interesima. Slobodno vreme ne mora da znači neaktivnost, i nedelatnost, no ono itekako mora da znači »emancipaciju« od prinude, moranja, trebanja. Ono može da bude ispunjeno raznim sadržajima, od onih koje zahtevaju aktivnosti i pokretljivost, do onih kod kojih se čovek prepušta pasivnosti, ležernosti, opuštenosti, itd. Usled sve prisutnije manipulacije slobodnim vremenom i čovekovim potrebama, njegovo ispunjenje kulturnim (i ne samo kulturnim) sadržajima svodi se uglavnom na pasivnu »konzumaciju« ponudjenih sadržaja od strane najvećeg dela omladine ali i ostalog dela stanovništva. Čini nam se da mladost i slobodno vreme konvergiraju jedno drugom, možda je ovom utisku doprinelo i to što mladima relativno više vremena (u odnosu na starije kategorije stanovništva) ostaje za bavljenje sobom, druženje, zabavom, sportom, igrom, rekreacijom i slično. Istina ovo vreme se iz generacije u generaciju mladih sve više smanjuje (uprkos njegovom ukupnom uvećanju u društvu, kao posledici usavršavanja, automatizacije i produktivnosti rada), zbog toga što je broj obaveza i aktivnosti koje mladi u toku dana moraju da obave sve veći.

Poslednje preliminarno istraživanje omladine, radeno za potrebe XII kongresa SSOJ-e dalo je niz korisnika i zanimljivih saznanja. U okviru poglavlja »Interesiranje i slobodno vrijeme mladih« autora Vlaste Ilišina¹⁾ objavljeni su preliminarni rezultati istraživanja interesovanja mladih u nas.

Moramo odmah napomenuti da mi pod interesovanjem podrazumevamo stepen izraženosti jedne ili više grupa potreba. Zato ćemo osnovnu pažnju usredsrediti pre svega na ona interesovanja koja su izraz i krajnji proizvod zahteva za zadovoljenjem kulturnih potreba mlade generacije.

TABELA 1. Ilustruje stepen interesovanja mladih za pojave i aktivnosti iz ličnog i društvenog života²⁾

	Stepen interesovanja	
	Veliki	Nikakav
1. Prijateljstva i poznanstva	69,4%	2,8%
2. Zabava i razonoda	56,6%	3,6%
3. Rad i posao	54,4%	5,5%
4. Seks i ljubav	48,7%	6,4%
5. Škola i obrazovanje	44,6%	7,3%
6. Sport i sportska zbivanja	41,5%	9,2%
7. Nauka i naučna dostignuća	36,3%	10,3%
8. Umetnost i kultura	31,6%	13,8%
9. Tehnička dostignuća	31,1%	14,9%
10. Politička zbivanja	27,3%	20,0%
11. Vojska i vojne stvari	28,7%	26,2%

Kao što se iz tabele vidi samo 31,6% omladinske populacije pokazuje veliki stepen interesovanja za kulturu i umetnost, dok 13,8% omladine ne pokazuje nikakvu zainteresovanost za iste oblasti života. Sledeći podaci obilato potvrđuju raniju konstataciju uslovljenosti kulturnih potreba socijalnom, obrazovnom te teritorijalnom komponentom. Najveći stepen interesovanja za nauku, kulturu i umetnost pokazuju studenti, te mladi urbanog i višeg socijalnog porekla (od 45,1 do 58,7% anketirane omladine) što samo po sebi dosta govori. Rezultati istraživanja koji se odnose na interesovanje mladih za zabavu, razonodu i rekreaciju pokazuju da ove vrste aktivnosti u slobodnom vremenu ne podležu onako visokom stepenu uslovljenosti navedenih faktora kao što je to slučaj sa potrebama mladih vezanim za umetnost i kulturu. Čak se mo-

že govoriti o izvesnoj ujednačenosti i ravnomernoj raspodeljenosti interesovanja kod svih kategorija omladine, prema ovim aktivnostima.

TABELA 2. Izražava učestalost određenih aktivnosti vezanih za kulturu, umetnost, zabavu i rekreaciju mladih u SFRJ³⁾

	Intenzitet učestalosti:	
	Često	Nikada
1. Odlazak na kino predstave	53,2%	8,5%
2. Slušanje pop i rok muzike	49,0%	15,9%
3. Slušanje narodne muzike	44,7%	18,4%
4. Odlazak na izlete i šetnje	39,7%	19,7%
5. Izlazak u kafiće i krčme	36,2%	19,7%
6. Odlazak na sportske priredbe	34,3%	15,7%
7. Odlazak u disko klubove	20,0%	20,0%
8. Spavanje i izležavanje	19,8%	22,2%
9. Odlazak u pozorište	18,5%	30,6%
10. Odlazak na žurke	18,3%	30,3%
11. Igre na sreću	20,6%	34,4%
12. Posećivanje umetničkih izložbi	12,9%	34,3%
13. Odlazak na tribine i predavanja	10,3%	44,6%
14. Odlazak na koncerte klasične muzike	11,4%	46,3%

Podaci iz tabele nam jasno ukazuju da su najatraktivnije posete bioskopskim predstavama, slušanje rok i pop muzike, te odlazak u kafiće, kafane itd. Ako malo pažljivije proanaliziramo prezentovane podatke i prirodu samih aktivnosti uočićemo da su one uglavnom nekreativnog karaktera, te da se zadovoljavaju na pasivan način. Ovakvo stanje je zabrinjavajuće s obzirom da se radi o velikom delu omladine kod koje je dominirajuće ležerno i pasivno zadovoljenje kulturnih potreba.

Estetske kulturne potrebe koje se prevažno zadovoljavaju kroz kulturnu samodelatnost ili učestvovanjem i posećivanjem umetničkih izložbi, javnih tribina i predavanja, koncerata klasične muzike, književnih programa i slično, nalaze se na poslednjim mestima navedene lestvice kulturnih aktivnosti. Ono što zabrinjava jeste upravo tako minimalan ili bolje rečeno marginalan odnos mladih za kulturu i njeno aktivno upražnjavanje. Srazmerno veći broj mladih ljudi koji su materijalno shtuirani, žive ugrađeni a uz to još i studiraju, pokazuju veće interesovanje za tzv. »složeni« kulturne aktivnosti, i svoj aktivniji odnos prema njima. Ovaj podatak može da nas uz izvesne ograde navede na zaključak delimične kulturne elitizacije određenog dela omladine.

TABELA 3. Ilustruje mesto ispitanika u društvenoj podeli rada⁴⁾

Mesto u društvenoj podeli rada	Ispitanici Broj	Struktura %
1. Učenici i studenti	411	76,0
2. Radnici i službenici	116	21,4
3. Nezaposleni	14	2,6
UKUPNO	514	100,0

Podaci iz tabele 3 nam ilustruju strukturu posetilaca rok koncerata u Zagrebu 1976. i 1977. godine, s obzirom na njihovu pripadnost u društvenoj podeli rada. Istraživanja je pokazalo da se sve više vrši usko grupisanje mladih oko određenih kulturnih aktivnosti. Ono što je posebno interesantno jeste da se to struktuiranje odnosno grupisanje odvija upravo po mestu odnosno pripadnosti u društvenoj podeli rada, kao i na klasno-socijalnoj osnovi. Ono što je za mlade svakako bolnije i neprijatnije saznanje, jeste opšte prisutna kulturna neaktivnost, opuštenost i nezainteresovanost najvećeg dela njenih pripadnika. »U mnogim sredinama još uvek veliki broj pionira, omladinaca, mladih radnika, studenata, nema gde da se susreće sa svojim vršnjacima i da zadovolji svoje kulturne potrebe i korisno isupne svoje slobodno vreme (čak 50% slobodnog vremena mladi provode kao pasivni korisnici »tudih usluga i kulturnih »sadržaja«, 20% u tzv. besciljnim aktivnostima, a samo 30% u stvaralački organizovanim delatnostima).« Postojeći kulturni obrazac u dobrom delu uslovljava omladinsku »kulturnu pasivnost«. On se mora transformisati u smislu deinstitutionalizacije, demokratizacije i stvaranja prostora za kulturnu prezentaciju i samopotvrđivanje omladinskog kulturnog stvaralaštva. »Preliminarna istraživanja« pokazali su da su »medusobne razlike u toj meri i smeru da simptomatično ukazuju na stvarnoitu kulturnu dehomogenizaciju omladine Jugoslavije i u načinu provodjenja njezinog slobodnog vremena, a shodno tome i interesiranja za određene fenomene.«⁵⁾ Kulturna dehomogenizacija omladine odvija se već duži niz godina, no uprkos tome većina istraživanja omladine usmerena su u drugom pravcu.

TABELA 4. Koliko činioci masovne kulture zadovoljavaju interesovanje mladih⁶⁾

Činioci kulture	Potpuno zadovoljenje	Donekle zadovoljenje	Uopšte ne zadovoljava
1. Televizija	2,05%	71,8%	3,39%
2. Štampa	44,1%	46,7%	2,7%
3. Radio	43,5%	47,9%	3,4%
4. PGP i traka	47,4%	38,2%	6,2%
5. Film	19,5%	49,1%	20,6%
6. Domaće knjige	33,7%	45,1%	9,7%
7. Pozorište	13,5%	34,1%	41,8%
8. Muzička estrada	17,2%	47,5%	24,7%
9. Modna konfekcija	18,9%	42,5%	27,8%

Agresivnost ponude i permanentna proizvodnja novih »potreba«, ne dozvoljavaju ni trenutak predaha koji bi se iskoristio za svojevrsno kulturno otrežnjenje i emancipaciju od postojećeg kulturnog obrasca masovnog tipa. Rezultati istraživanja »Interesovanje mladih«⁷⁾ pomoći će nam da slikovitije i preciznije odslikamo sve specifičnosti procesa zadovoljenja kulturnih potreba mlade generacije.

Podaci iz tabele pokazuju da raste kritičnost mladih kada su u pitanju neka od sredstava masovnih komunikacija, na primer televizije — odnosno pojedinih vrsta kulturnih sadržaja koji se preko njenih programa emituju i nude na »konzumaciju«. Struktura slobodnog vremena i njemu svojsven način organizacije života mladih, utiču na relativno smanjeno interesovanje za kulturne programe koje javnosti prezentuje televizija.

Istraživanje je pokazalo da kulturne programe i uopšte programe koje emituje televizija, najviše gledaju mladi poljoprivrednici, odnosno seoska omladina 35,8% a radnička i studentska svega 8,5%. Interesantan je podatak da televizija znatnije zadovoljava lošije učenike (oko 27,6%) a odlične tek u oko 16% slučajeva.

TABELA 5. Učenici potpuno zadovoljni sa televizijom i knjigom⁸⁾

Uspëh uèeinka u školi	U potpunosti zadovoljava interesovanje	
	Televizija	Knjiga
1. Dovoljan	27,6%	23,5%
2. Dobar	23,1%	31,4%
3. Vrlo dobar	18,5%	34,5%
4. Odlièan	16,1%	39,6%

Kada je radio u pitanju situacija je nešto drugaèija. On zbog svoje tehnièke pristupaènosti (tranzistorski i drugi manji radio prijemnici) može da se sluša i uz obavljanje nekog posla (kao »zvučna zavesa«), pored toga njegovo programsko bogatstvo informativnim i muzièkim sadržajima u velikom broju privlaèi mlade (jer je mladost sklona opuštenu i neobaveznom zadovoljenju svojih potreba). Istraživanje je potvrdilo da socijalno poreklo i uspeh u školi bitnije ne određuje »percepciju radio medija« kao što je to slučaj sa njegovim »audiovizuelnim kolegom«. Socijalno poreklo te obrazovano kulturni nivo pripadnika mlade generacije, određuje pre svega stepen prihvatanja (upražnjavanja) određenih kulturnih sadržaja koji se prezentuju posredstvom masovnih medija.

Odnos i stepen interesovanja mladih za knjigu (jedno od najstarijih i najvernijih kulturnih tekovina ljudske civilizacije) bio je u suštini razlièit. Na pitanje »da li im taj najstariji medij i kulturni faktor zaista ispunjava interesovanja i potrebe za kulturnim životom, obrazovanjem ili zabavom«¹⁰⁾ odgovori mladih bili su uslovljeni dostignutim obrazovanim i socio-kulturnim nivoom. Pokazalo se da knjiga kao kulturni i obrazovani medij najviše potreba i interesovanja ispunjava populaciji školske omladine (što je i razumljivo, s obzirom na to da im je knjiga osnovno sredstvo obrazovanja ali i zabave). Uspeh u školi bio je dominantan u određenju stepena interesovanja za knjigu, odnosno zadovoljenje ove vrste kulturnih potreba.

Filmski i pozorišni repertoar zadovoljava interesovanja mladih ljudi srazmerno veličini mesta življenja (što je mesto veće, veći je i stepen zadovoljstva mladih ovim programima). Razlog ovome je bolja i organizovanja ponuda ovih kulturnih programa u većim gradovima, što je retka praksa u manjim mestima. Ovo se posebno uočava kada je u pitanju pozorišni repertoar.

»Produkcija gramofonskih ploèa i traka kao jedna od najtipičnijih pratilaca masovne kulture, posebno vezane za mlade, pokazala je pravo lice i kod ovog dela generacije«¹¹⁾. Iako jedan manji broj mladih nije zadovoljan ovom produkcijom njen znatan deo 47,4% je potpuno zadovoljan istom. To se posebno odnosi na školsku omladinu koja je u najvećem broju orijentisana na ovu vrstu kulturnih sadržaja. Ako znamo da je gotovo celokupna današnja produkcija gramofonskih ploèa i traka (i ne samo njih), produkcija sumnjivih kulturnih vrednosti, zabrinjavajuće je što se upravo dobar deo naše omladine napaja baš tim vrednostima.

Muzièka estrada te moda i modna konfekcija (reè je o domaćoj ponudi) u najvećoj meri nisu po »ukusu mladih«, te samo povremeno zadovoljavaju njihove prohteve.

Na kraju treba istaći, da na broj, strukturu, kakakter i naèin zadovoljavanja kulturnih potreba mladih, od presudnog su znaèaja oni èinioci, koji pre svega određuju ukupan položaj mladog èoveka u okvirima društvene zajednice. Ti èinioci uz još neke psihološke-antropološke karakteristike mladih ljudi u bitnom uslovljavaju i definišu svaku njihovu delatnost pa tako i kulturnu.

1. Grupa aautora, *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije*, Beograd 1986.

2. Isto, str. 115.

3. Isto, str. 120.

4. Grupa autora, *Pop glazbe i kultura mladih*, Zagreb 1978, 26.

5. J. Aleksić, »Zagonetka društveno-politièkog aktivizma mlade generacije«, *Malda generacija danas* (grupa autora), Zagreb 1982, 78.

6. V. Ilišin, »Interesiranje i slobodno vreme mladih«, *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije*, Beograd 1986, 129.

7. Grupa autora, *Interesovanje mladih*, Beograd 1981.

8. Isto, str. 175.

9. Isto, str. 178.

10. Isto, str. 178.

11. Isto, str. 179.

tri pesme

blagoje baković

BAR U SUDNJEM ÈASU

*Neka ti još jednom utrne stara koža
Neka se još jednom u tebe godine sruèe
Vrati se u dete u majku u požar
U vreoo kolac u gvožde
Neka te uèe
Kovaèi kovati zobaèi zobati
Prosjaci prositi
Neka su ovce na broju neka su vuci siti
Samo se ti vrati u seme strašila
Pa neka na drumu ostane prazna guka
Uzalud te pokriva moja ruka iz tebe viri kuka
Iz tebe viri šipka iz tebe jezik visi
Vraèaj se starèe u magarèe
Magarèe u šipak zavuci svoj pipak
Vraèaj se šipèe u crnèe
Vraèaj se crnèe u zrnèe*

*Led je i godina nova
Opali zrnèe isponova*

*A i ti grome posla se svoga lati
Bar u sudnjem trenu neka se sve zlati*

LAZAREV PRVI CRTEŽ

(èuèenje)

*Jesi li to rukom svojom takao
Ono što zvukom ne može li taèi pakao*

*Ili si samo svoje prve linije
Vukao kuda pesnik ne umije
Èutati svojim davnim mrakom pred skok
Koja ti je to biljka podarila sok
Zar se tako mese hlebovi
Zar se tako razmnožavaju zebovi
Zar se tako vasseljena pretvara u kriške
Šta èe pesnicima ostati za knjiške*

*Kad se sve narisa i linijom spreèi
Hoèe li išta ostati za reèi*

ALTAMIRSKA NOĆ

*Kroz tvoj nokat i zub
Ubegoh napolje u peèinu. Lub
Gde tvoj otvara usta kopljem.*

*U peèini toj
Do koje treba doè
Veća je jedna mala peèina
U kojoj ove velike vlada noć
I razmnožava se seme rukopusa tvog*

*Duboko iz podsvesti èuje se lovaèki rog
Mrtvih zveri jezika prepun je džak
Za reskim zviždukom koplja tvog
U telo ranjenog bizona ulete mrak*

*I ti èeš u ta mesta poè
Kroz moj nokat i zub
Videèeš težak je to san
Zardalo je koplje kroz lub
Duga je duga altamirska noć
Kojom je osvetljen dan*

*Prikovan rukom jezika
Na zidu peèine te
To èe ti biti sve*